

Izveštaj o praćenju govora mržnje, diskriminatornog, stereotipizirajućeg i zapaljivog govora u informativnim medijima

u ožujku 2016.

Dražen Hoffmann

Zagreb, 15. travnja 2016.

Događaji u ožujku pokazali su kako, malo-pomalo, nastojanja za relativizacijom i javnom rehabilitacijom ustaškog pokreta, simbolike i režima sele iz političke marginalnosti u područje prihvatljivoga i normalnoga. Ovome su pogodovala, s jedne strane, afirmacija povijesnog revizionizma i raširena nastojanja rehabilitacije ustaštva od strane raznih aktera, ali barem isto toliko i neuvjerljive ograde vlasti od „svih totalitarizama“ i „pojedinaца koji koriste različitosti za novu platformu razdora“, ma što to značilo. Uz mlake službene reakcije, došlo je do toga da relativiziranje postupaka režima koji je kao svoju službenu politiku provodio istrebljenje „nepripadnih“ po nacionalnoj ili vjerskoj osnovi, više nije samo stvar individualnih eskapada već sustavno stvaranje okruženja koje može biti samo poticajno za nastavak rehabilitacije ustaške ideologije, relativizaciju fašističkih zločina te, napokon, njihovo opravdavanje i glorifikaciju.

Peta runda GONG-ovog praćenja medija obuhvatila je razdoblje od 1. do 31. ožujka 2016. godine, s ciljem identificiranja aktera i medija koji plasiraju diskriminatorne i stereotipizirajuće izjave i napise u javnost te konstatiranja kako su one tretirane.

Uzorak medija uvrštenih u praćenje sastojao se od šest dnevnih listova¹, sedam tjednika², četiri televizijske panel-emisije/talk-showa³, središnje jedne radijske emisije s emitiranjem uživo⁴ te sedam internetskih portala⁵. Sadržaji iz svakog od praćenih medija uključeni su u analizu tematskim kriterijem tzv. „svjetonazorskih“, odnosno vrijednosno zasićenih tema koje zauzimaju važna mjesta u hrvatskom javnom diskursu i medijskom prostoru:

1. izbjeglička kriza i migracije u Europi,
2. ljudska prava LGBTIQ osoba,
3. rod i politička participacija,
4. identitet i prava nacionalnih manjina u Hrvatskoj, te
5. rehabilitacija ustaškog režima.

U praćenju su kombinirani kriteriji ovih tematskih područja i naznaka upotrebe problematičnog govora, temeljem korištene definicije utemeljene na Preporuci ministarskog odbora Vijeća Europe No. R(97)20, prema kojoj govor mržnje obuhvaća *sadržaje kojima se izražava, zagovara ili potiče mržnja, diskriminacija ili nasilje, ili koji izruguju, omalovažavaju, ponižavaju, dehumaniziraju ili obezvređuju određene ciljane društvene skupine – ili njihove pripadnike – po određenim zajedničkim značajkama kao što su rasa, boja kože, nacionalno ili etničko podrijetlo, vjera, spol, seksualna orijentacija, imigrantski status ili podrijetlo i slično.*

Praćenjem je identificiran ukupno sljedeći broj potencijalno problematičnih medijskih objava koje su zatim uključene u analizu:

- 3 članka iz dnevnog tiska,
- 13 članaka iz tjednika,
- 13 članaka s internetskih portala,
- 1 televizijska emisija;

Iz građe koja je obuhvaćena praćenjem, ovdje su izdvojeni slučajevi koji ocrtavaju najeklatantnije linije neprihvatljivog govora (diskriminatornog, stereotipizirajućeg govora ili govora mržnje) u praćenom razdoblju, uz napomenu kako su se refleksije nekih od njih pojavljivale i u drugim medijskim objavama i polemikama.

---

¹ 24 sata, Jutarnji list, Večernji list, Glas Slavonije, Novi list, Slobodna Dalmacija

² 7dnevno, 24 express, Glas Koncila, Globus, Nacional, Novosti, Telegram

³ Bujica, Markov trg, Otvoreno, RTL Direkt

⁴ U mreži Prvog – Hrvatski radio

⁵ Bilten, Direktno, Dnevno, Libela, Lupiga, Index.hr, Narod.hr

0. Kontekst: Hrvatska „u dobrom društvu i na dobrom putu“

Početak ožujka zatvorena je balkanska izbjeglička ruta, a time i tranzit izbjeglica i migranata preko teritorija Hrvatske. U nekim je hrvatskim medijima čitavo razdoblje otvorenosti rute živjela glorifikacija mađarskog premijera Viktora Orbana kao „istinskog državnika“ koji, nasuprot ljudskopravaškom sljepilu EU, prepoznaje opasnost od migracija u Europu kao oblika uvoza kriminaliteta i ugroze po europski kulturni identitet i kršćanstvo.

I zaista, upravo se Orbanov režim i na drugim područjima pojavljuje kao politička referenca na koju se gleda kao uzor – politika kakvu provodi vladajuća koalicija u pogledu zaštite vladavine prava i dopuštanja pluralizma pozicija na društveno-političkoj sceni, s posebnim naglaskom na medijima, porazno stremi tome da Hrvatsku smjesti u društvo Orbanove Mađarske i Poljske pod PiS-om, dok represalije karakteristične za Makedoniju pod vladom Nikole Gruevskog ostaju još relativno dalek anti-ideal. U skladu sa zauzetim neliberalnim smjerom, pojavljuju se i dalje oni nezgodni trenuci u kojima diskurs isključivosti nalazi svoje mjesto i u očitovanjima predstavnika vlasti.

Napokon, posljednjeg dana ožujka, u Splitu je izvršen fizički napad na književnika i kolumnista Antu Tomića. Ovaj incident s jedne strane predstavlja dio kontinuiteta zastrašivanja i fizičkih nasrtaja na „nepodobne“ novinare u Hrvatskoj, ali je s druge strane i novost utoliko što se treba smjestiti u kontekst aktualne politike prema pluralizmu mišljenja. Ovo ulično uzimanje Tomića za metu napada u velikoj mjeri odgovara prethodno objavljenoj ocjeni Predsjednice Kolinde Grabar-Kitarović kako postoje osobe koje „svojim javnim djelovanjem godinama provociraju, iritiraju, pa i vrijeđaju najveći dio hrvatske javnosti“, a možda i drugoj, recentnijoj poruci – onoj kardinala Josipa Bozanića, kako „Zlo želi vladati medijskim svijetom“.

1. Zoran Grgić i poetika stereotipija

Razni su mediji prenijeli vijest o tome kako je potpredsjednik Hrvatskog helsinškog odbora Igor Peternel napustio emisiju *Zoom Zagreb* na Z1 televiziji 3. ožujka dok je u njoj gostovao stručnjak za sigurnost **Zoran Grgić**, a zbog Grgićeve izjave o migrantima s Bliskog istoka:

I nama se događa da imamo sustavno nedozvoljavanje kulturnih, normalnih ljudi iz Makedonije i s Kosova da dolaze ovamo, a dolaze ljudi, čak i ovi iz Sirije, visokokvalitetno stanovništvo relativno (...) dolaze nam ljudi koji se umjesto obrazovanja bave obrezivanjem i sakaćenjem žena.

Ovo nije prvi put da Grgić, komentirajući izbjegličku i migrantsku krizu, poseže za slikovitim stereotipijama o migrantima. Naime, još je 16. studenoga 2015., sudjelujući u emisiji *Bujica*, u kojoj je drugi dio emisije bio posvećen izbjegličkoj i migrantskoj krizi, koristio razne dosjetke u funkciji stereotipiziranja izbjeglica i migranata, a u kojima su mjestimice korištene i aluzije na osobe u migraciji kao potencijalne teroriste, uključujući njihovu karakterizaciju kao:

- ljude s lepinjama na glavama, odjevene u pidžame,
- ljude koji dolaze švercati heroin i baviti se kriminalom,
- ljude koji će u sljedećih godinu dana u Hrvatskoj organizirano napadati, bosti, krasti, sjeći.

Implicirano dijeljenje ljudi prema pripadnosti na „kulturne“, „normalne“ i „visokokvalitetne“ podrazumijeva i postojanje onih koji to nisu, a uvredljiva je i stereotipija o tome kako migranti i izbjeglice s Bliskog istoka prakticiraju žensko genitalno sakaćenje, izrečena s nakanom njihove diskreditacije. Bez obzira na izričaj koji može izazivati smijeh pa i simpatije javnosti, stereotipizirajući govor je upravo to – sredstvo za „lijepljenje“ negativnih, podrugljivih stereotipa na određene skupine ljudi i stvaranje zazora prema njima te u svakom slučaju, nije prihvatljiv oblik javnog govora.

2. Reakcije na Bilten SNV – o opasnoj nacionalnoj manjini i sigurnim zemljama za nju

8. ožujka održano je predstavljanje *Biltena*, publikacije Srpskog narodnog vijeća, koje je u ovom izdanju donijelo pregled pojavnosti govora mržnje i incidenata nasilja prema Srbima u Hrvatskoj u 2015. godini, te koji je u mnogim dijelovima upozorio i na postupnu rehabilitaciju ustaštva i jačanje atmosfere nacionalne netrpeljivosti u 2015. godini uopće.

Na predstavljanje Biltena oštro su reagirali mnogi, okarakteriziravši tu publikaciju kao:

zaštitništvo komunizma, antifašizma i velikosrpskih mitova u Hrvatskoj (...) i to s anakronih pozicija srpskoga komunizma iz doba komunističkoga režima (Glas Koncila, 20.3.)

ili kao:

vrlo opasan pravac odavno osmišljene agresije na hrvatski narod

kojime se

...navodi sve ono što bi moglo značiti povratak nade i vjere hrvatskom narodu, kao ishodište mržnje i ugroze. (Dnevno.hr, 9.3.)

dok je kritiku u neprihvatljivo etiketiranje cjelokupne srpske manjine pretvorio internetski članak naslovljen *ŠIRITE DALJE BRUTALNO PROMIŠLJANJE DRAGOVOLJICA IZ POLJSKE!*

Pitam se tko je to ugrožen i na koji način u Hrvatskoj? Srbi sigurno to nisu !!! Mislim da je ugrožen većinski Hrvatski Narod, ne samo u Vukovaru, nego i u cijeloj nama Lijepoj Domovini Hrvatskoj od pojedinih pripadnika JEDNE OPASNE NACIONALNE MANJINE koja mrzi sve što je Hrvatsko, uz pomoć grupa stranaka iz javnog i političkog života u RH (Dnevno.hr, 18.3.)

No, kao najzanimljiviji primjer zapaljivog govora o ovoj temi figurira izjava odaslana s istaknute pozicije političke moći – od glavnog tajnika HDZ-a **Milijana Brkića**, koji je na dan predstavljanja komentirao Bilten riječima:

U Hrvatskoj nitko nije ugrožen, pa tako ni gospodin Pupovac, a ako je, neka ode tamo gdje neće biti ugrožen.

Ovaj komentar pokazuje kako se upozorenja predstavnika jedne nacionalne manjine o tome da prema njoj raste netrpeljivost i da postoji kontinuitet proizvodnje javnog zazora, otvorenog govora mržnje, ali i otvorenih incidenata nasilja, u razumijevanju nekih predstavnika vlasti pojavljuju kao „iritacija i provokacija i, u osnovi, nijekanje stvarnosti“. Shvaćanje prema kojemu je nedopustivo upozoriti na zaista prisutnu i nezanemarivu razinu nacionalne mržnje prema nekoj skupini predstavlja

razinu isključivosti koja je neprihvatljiva od bilo kojeg pošiljatelja poruke, a pogotovo od predstavnika vladajuće koalicije, one koja kroji i politiku zaštite prava nacionalnih manjina. Poruka upućena SNV-u u svojoj je implikaciji zapaljiva upravo zato što je mogla biti upućena bilo kojoj osobi srpske nacionalnosti. Službena politika ne smije operirati nikakvim, pa ni uvijenim pozivima na izgon kao diskursom prema neistomišljenicima.

3. Stranački sabor HSP AS i reakcije na njega – što se zapravo dogodilo?

Stranački sabor stranke *HSP dr. Ante Starčević* održan u Zagrebu 12. ožujka naišao je na oštre reakcije nakon što je u javnost dospio govor uzvanika sabora **dr. Ante Kovačevića**, u kojemu je ustvrdio:

Inače se moramo ponašati, po mom mišljenju, kao Židovi u političkom, obavještajnom i gospodarskom smislu i učiti od njih. (...) Dobili su svoju državu, znaju je cijeliti, za prst svoga vojnika oni su u stanju sravniti cijeli svijet.

Na ove je tvrdnje promptno reagiralo više medija, navodeći kako se radi o izjavama koje graniče s govorom mržnje i antisemitizmom.

Čak i ako je sporna tvrdnja i izrečena sa željom da se afirmira i izrazi divljenje prema židovskom narodu, i dalje se radi o navodu koji je itekako moguće tumačiti kao glorifikaciju navodnog izraelskog militarizma i revanšizma, što zacijelo nije stereotip koji bi neka nacija o sebi željela prihvatiti. Prepoznavši rizik od ovakvog istupa, organizatori stranačkog sabora vrlo su se brzo ogradili od izjave Ante Kovačevića kao one „gosta“, a ne organizatora skupa.

4. Incident sa „ZDS“ na utakmici s Izraelom

Bez ikakvih je dubioza ostala masovna javna provala ustaške simbolike koja se dogodila 23. ožujka u Osijeku, u krajnje neugodnoj prilici – za vrijeme prijateljske nogometne utakmice Hrvatska-Izrael, kojoj je prisustvovao i državni vrh – premijer i predsjednica Republike. Dio navijača posegnuo je za glorifikacijom ustaštva, skandirajući tijekom utakmice „*Za dom spremni*“ i „*Ajmo, ustaše*“. Nijedno od dvoje visokih dužnosnika nije smatralo potrebnim na licu mjesta reagirati na činjenicu da skupine navijača izvikuju pozdrav ustaškog režima pod kojim su Židovi masovno proganjani, ekspropirani, deportirani i ubijani; iako bi povici koji prizivaju ustaštvo bili neprimjereni u svakoj situaciji, u prisutnosti igrača i navijača *Izraela* oni poprimaju posebno zloćudnu dimenziju. Za povike odgovarao nije nitko, budući da se radilo o masovnoj pojavi koja – kao što je poznato iz primjera prosvjeda protiv odluke Vijeća za elektroničke medije o suspendiranju koncesije Z1 televiziji u siječnju – izmiče mogućnosti policije da reagira.

Budući da dvoje visokih dužnosnika nije poduzelo možda najprimjereniju reakciju u toj situaciji – slanje snažne poruke protestnim napuštanjem utakmice – osuda Vlade RH uslijedila je u obliku priopćenja sljedeći dan. I ta je reakcija bila mlaka, započinjući s riječima:

U suvremenom svijetu kada pojedinci koriste različitosti za novu platformu razdora koja svoj vrhunac doseže u posljednjim tragičnim događajima u Bruxellesu, tolerancija i zajedništvo snažnije nego ikad dobivaju svoj puni smisao.

te uključujući očekivanu kvalifikaciju:

Vlada Republike Hrvatske osuđuje isticanje simbola i slogana totalitarističkih režima na sportskim borilištima kao neprihvatljivu i nepoželjnu pojavu.

Ovakvoj reakciji jednostavno nedostaje oštrina i nedvosmislenost. Pozivi na oživljavanje totalitarnih režima u Hrvatskoj danas postoje kao pokušaji rehabilitacije pronacističkog ustaškog režima, a propuštanje njegova spomena izriječom ciničan je manevar kojim se poseže za relativizacijom antifašizma i fašizma kao „sumjerljivih“ i članova skupa „svih totalitarizama“. Dužnost je tijela vlasti izraziti nedvosmisleni osudu i uzdržavanje od relativizacije, u protivnom nitko neće ozbiljno shvatiti smisao, a taj je kako je ustaška simbolika nespojiva s Ustavom, zakonski kažnjiva i, najviše od svega, društveno nedopustiva.

Napokon, u nereguliranim dubinama opskurnih i ekstremnih internetskih portala pojavile su se i gore reakcije na ovaj incident i javnu diskusiju o njemu. No, o takvima možda drugom prilikom.

5. O javnom interesu i diskriminatornosti Zakona o životnom partnerstvu

Na portalu **Narod.hr** prenesena je 23. ožujka prezentacija koja navodi kako je Zakon o životnom partnerstvu duboko protivan ustavnoj vrednosti jednakosti, utoliko što institucionalizira neravnopravnost građana, odnosno privilegira LGBT osobe:

Oni su dobili zakonsku zaštitu i prava bez standarda što znači da zakonodavac pogoduje privatnom interesu i sve ostale građane stavlja u neravnopravan položaj.

Navodeći razliku javnog i privatnog interesa, prezentacija smjera prokazivanju odredbi Zakona kao diskriminatornih, budući da on navodno djeluje u interesu jedne društvene skupine, a time isključivo u privatnoj domeni i ne vodeći računa o javnom interesu. Za razliku od istospolnih zajednica, zajednica između muškarca i žene smještena je u doprinos javnom interesu kroz mogućnost „reprodukcije društva“.

Nešto kasnije u izlaganju pojavljuje se zaključak o osnovanosti ostvarivanja prava istospolnih zajednica:

Također, ne postoji legitimna osnova za tzv. prava, odn. porezne olakšice, mirovinu po „partneru“ ili druga prava iz javnih sredstava.

jer:

Istospolni suživot inherentno ne stvara učinke općeg dobra, isto kao i cimerstvo, samački život ili poligamni suživot. To je intimni i privatni odnos van područja javnog interesa. Zato, ne postoji standard po kojem bi se taj suživot beneficirao iz javnih sredstava.

Prezentacija, dakle, smatra da je „reprodukcija društva“ onaj bitni doprinos javnom interesu koji opravdava da samo zajednica muškarca i žene bude priznata kao oblik zajedničkog življenja, koji uživa zakonom zajamčena prava i pogodnosti. Drugim riječima, zajednica kojom se ne „reproducira društvo“ ne pridonosi javnom interesu, pa je posljedično takva zajednica u isključivoj sferi privatnosti i ne može uživati prava istovjetna onima koje uživa zajednica koja pridonosi javnom interesu.

Takvo tumačenje ljudskih i građanskih prava i sloboda duboko proturječi temeljnim pravnim načelima jednakopravnosti. Građani, naime, imaju zajamčena ista prava i slobode bez obzira na zdravstveno stanje, intelektualne sposobnosti, radne kapacitete i druge značajke koje determiniraju njihovu mogućnost i ozbiljenje njihova doprinosa nekom općem dobru. Budući da su ljudska prava i slobode uvijek prava i slobode čovjeka, pojedinca, po naravi stvari mora biti jednakopravna, neovisno o tome da li se radi o zajednici muškarca i žene ili ne. Mogući rezultat zajednice dvoje ljudi („reprodukcija društva“) nije ono što toj zajednici daje neko pravo, zato što ljudska prava i slobode ne izvire iz moguće posljedice ljudske aktivnosti, već su inherentna čovjeku. A javni je interes da prava i slobode budu zajamčena i ostvarena na način da svi građani budu jednakopravni. Zaštita i unapređenje prava svih društvenih manjina, uključujući LGBT zajednicu, predstavlja upravo javni interes, onaj jačanja zaštite ljudskih prava, promicanja jednakosti i podizanja demokratskih standarda – što samo po sebi jesu relevantni ciljevi javnih politika. S druge strane, poziv na ukidanje propisa koji smjera djelomičnom dokidanju diskriminacije i izjednačavanju prava LGBT osoba i sam predstavlja poziv na diskriminaciju, ma koliko on bio uvijen u argumentaciju opravdanih i neopravdanih fiskalnih mjera.

Napokon, radi se pomalo i o zamjeni teza – naime, možda nije zgoroga podsjetiti kako je Zakon o životnom partnerstvu dijelom predstavljao reakciju upravo na duboko diskriminatoran referendum o unošenju definicije braka u Ustav RH, kojime je demokratski institut referenduma zloupotrijebljen za krajnje nedemokratski cilj –institucionaliziranje nejednakosti skupine građana/-ki i to preventivno, kako bi bilo ustavno onemogućeno traženje bračne jednakopravnosti u budućnosti.

Umjesto poante – još malo konteksta

Sa samim krajem ožujka, i međunarodni je pravni sustav – konkretno, Haški sud – dao svoj obol rehabilitaciji najgore nacionalne i vjerske mržnje, donijevši u prvom stupnju oslobađajuću presudu po svim točkama optužnice ratnom zločincu i četničkom vojvodi **Vojislavu Šešelju**. Među Šešeljevim optužbama stajala je i ona kako je pozivanjem da nijedan „ustaša“ ne napusti Vukovar živ te da se osveti „balijama“ u Zvorniku Šešelj izravno pozivao na zločin i nasilje, dok su u presudi suda ove izjave okarakterizirane kao legitimne, s obzirom da:

nije moglo da odbaci razumnu mogućnost da su ti govori održani u kontekstu sukoba i da im je cilj bio da se podigne moral njegovih vojnika, a ne da ih pozove da nemaju milosti ni prema kome.

Osim surove uvrede žrtvama agresije JNA i četničkih paravojski, ovako abolirano huškanje otvara područje presedana za cijelu regiju – obilježenu poviješću etničke nesnošljivosti – za nesmetano korištenje i propagiranje govora mržnje i poziva na diskriminaciju. Čak i ako nakon žalbenog postupka presuda bude izmijenjena, štetna poruka je već odaslana, a profašistički pokreti svih nacionalnih

predznaka dobili su, barem prvostupanjskom presudom, međunarodno odobrenje svojih najcrnijih izjava kakvo im nijedna institucija inače ne bi ni sanjala dati.

Za sadržaj članka isključivo je odgovoran GONG te on ni na koji način ne predstavlja službene stavove donatora. Ovaj izvještaj je nastao u sklopu projekta 'Dosta je mržnje!', uz financijsku podršku Fondova Europskog gospodarskog prostora i Kraljevine Norveške za organizacije civilnoga društva, čiji je provoditelj za Republiku Hrvatsku Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva.